

Lyrurus tetrix (L.) — Korhoen.

1948: Op „De Hoge Veluwe” nog steeds een matige stand: 4 à 5 bolderende hanen als maximum. doch zeer veel en geconcentreerd op de heide bij Gerritsflesch, Radio Kootwijk (A. B. Wigman).

Coturnix coturnix (L.) — Kwartel.

1947: 5 Mei, 1 ex. (trekker) in een polder bij Vianen (K. Waldeck). Gedurende de maand Mei verschillende ♂♂ horen slaan op de Renkumse hei bij Wolfheze (idem). 25 Sept., 2 ex. (trekkers) in een polder bij Vianen (idem).

Kampen, medio Dec. 1948.

Sterfte onder Kerkuilen, *Tyto alba* (Scopoli)

door

A. L. J. VAN IJZENDOORN

(With an English summary: Mortality among Barn-Owls)

In het begin van dit jaar (1948) trof ik bij de praeparateur C. Bais, te Hippolytushoef, een aantal opgezette Kerkuilen aan, die volgens zijn zeggen allen ten gronde waren gegaan aan een dodelijke ziekte.

Op mijn verzoek bewaarde de heer Bais de gevilde cadavers van de twee eerstvolgende slachtoffers, die hem werden gebracht. Deze Kerkuilen-cadavers stuurde ik begin Maart direct naar het Rijksinstituut voor Parasitaire en Infectieziekten van de Rijksuniversiteit te Utrecht ter nader onderzoek.

In een brief d.d. 9 Maart 1948 deelde de Conservator, de heer Van Dorssen, mij namens de Hoogleraar mede, dat „in beide uilencadavers wederom coccidiën werden aangetoond, die door onze deskundige nader worden gedetermineerd. Voor bacteriologisch onderzoek waren ze reeds te ver in ontbinding.” En voorts nog „Wij vestigen er echter beleeft Uw aandacht op, dat de coccidiose der uilen niet kan ontstaan door besmetting via muizen.”

Begin Augustus d.a.v. informeerde ik nog eens en in zijn brief van 19 Augustus 1948 deelde de heer Van Dorssen mij mede „dat de coccidiën gedetermineerd zijn als *Isospora buteonis*, Henry 1932.” En verder „Inmiddels is het ons ter oore gekomen, dat in de Wieringermeer de muizen zijn bestreden met thallium, waardoor daar allerlei dieren zijn gestorven. Misschien was dit met de uil ook het geval.”

De sterfte bleek zich alleen voor te doen onder Kerkuilen en werd niet geconstateerd onder andere soorten.

De meeste Uilen werden dood gevonden in de Wieringermeer. Enkele ex. werden dood, of bijna dood, aangetroffen in de polder Waard Nieuwland te Wieringen en in de Wieringerwaard.

In totaal ontving Bais ongeveer 20 ex.

De sterfte scheen vooral sterk op te treden tijdens de korte vorstperiode in Februari 1948, was blijkbaar in Januari al begonnen en duurde voort tot in het begin van April.

Het bleek mij dat de ziekte-verschijnselen sterke overeenkomst vertoonden met die welke beschreven werden door Dr C. G. B. ten Kate (1935) naar aanleiding van een massale sterfte onder enige soorten Strigidae in het winterseizoen 1934-1935. De Kerkuilen zaten vaak versuft in de grote landbouwschuren op de een of andere machine en konden gemakkelijk bemachtigd

worden. Andere vond men 'smorgens in de portiek van een huis zitten, totaal uitgeput en verzwakt. Weer andere werden ontdekt in de een of andere schuilhoek, waar zij zich hadden verscholen en waren gestorven. Enige werden doodgeslagen. Een uil werd gevonden in een regenbak, verdrinken.

Alle gepraepareerde ex. waren buitengewoon mager, terwijl toch evenals destijds in 1934—1935, de veldmuizen zeer talrijk waren. De gevilde ex. vertoonden hetzelfde beeld als die welke werden beschreven door Ten Kate (1935): De buikhuid was bij volkomen verse ex. groenachtig, werd later zwart. De ingewanden waren donker van kleur, vaak ook geheel verdroogd. Altijd waren de uilen vel over been, broodmager.

De opvallende overeenkomst met de sterfte van 1934—1935 gaat nog verder: Ook waren er veel wezels en hermelijnen in de Wieringermeer. De grootste sterfte trad eveneens op in Februari. En evenals toen zullen de Kerkuilen, althans ten dele, afkomstig moeten zijn uit andere streken. Immers, de zomer van 1947 heeft geen broedgevallen van Kerkuilen in de Wieringermeer aan het licht gebracht (Van IJzendoorn, 1948).

De doodsoorzaak is dus — zoals blijkt uit het boven medegedeelde — niet met zekerheid vast te stellen. Twee mogelijkheden zijn opgegeven:

1. Aantasting door coccidiën, met name door *Isospora buteonis*, Henry 1932
2. Vergiftiging door de consumptie van met thallium gedode muizen.

Van deze twee lijkt mij de eerste het waarschijnlijkst omdat de symptomen van de ziekte sterke overeenkomst vertonen met die uit de winter 1934—1935, toen bij enige ex. ook coccidiën werden gevonden. Wij mogen blijkbaar niet een relatie veronderstellen met het optreden van veldmuizen in die zin dat *Microtus a. arvalis* (Pallas) de coccidiën overbrengt. Overigens is dit wel een verleidelijke gedachtengang! Veldmuizen immers worden meermalen geteisterd door allerlei ziekten (zie: IJsseling en Scheygrond, 1943, I, p. 266). De tweede mogelijkheid: vergiftiging door met thallium gedode muizen kan echter niet geheel worden uitgesloten. Kluijver (1937) zegt in dit verband: „Uilen en ook kraaien, meeuwen, reigers en ooievaars eten muizen in hun geheel en deze krijgen dus de gehele dosis vergif, die de muis heeft opgegeten, mee naar binnen. Bij deze vogels is de kans op secundaire vergiftiging dus veel groter. Ik twijfel er niet aan, dat onder die vogels op deze wijze wel eens slachtoffers zullen vallen, hoewel mij er geen positieve bewijzen van bekend zijn.” Het pleit echter niet voor de veronderstelling van thallium-vergiftiging dat onder de Bonte Kraaien (*Corvus cornix* L.), die ook geregeld veldmuizen eten in de Wieringermeer, geen sterfgevallen zijn waargenomen.

Niethammer (1938, II, p. 125) zegt: „In manchen Jahren (zuletzt Winter 1934/35) setzt gegendweise ein Massensterben von Schleiereulen infolge von Coccidiose ein, die *Eimeria stiedae* zugeschrieben und wahrscheinlich durch Mäuse übertragen wird.”

Ook in de winter van 1944/45 trad een sterfte en invasie van Uilen op, in de Noordoostpolder. Hierover berichtten eveneens Ten Kate (1946). Het bleek dat de doodgevonden ex. weer hetzelfde ziektebeeld vertoonden als die uit de winter 1934/1935. Evenals bij de reeds beschreven gevallen waren het in 1944/45 vooral de Kerkuilen (*Tyto alba*) die het meeste van de ziekte schenen te lijden. Er werden ten minste 36 Kerkuilen ingeleverd, tegen 6 Velduilen (*Asio flammeus*) en 3 Ransuilen (*Asio otus*). Voorts bleek een ex., dat geschoten was tussen 1 en 7 November 1944, in de Noordoostpolder, in Juli van dat zelfde

jaar als jong te zijn geringd te Sandel, Oldenburg, Duitsland. (Ten Kate, 1947). Merkwaardig is dat ook bij de Uilen-invasie en -sterfte in 1934/35 twee Kerkuilen werden dood gevonden, die eveneens als jonge vogels werden geringd in Oldenburg (in het plaatsje Varel; Ten Kate (1935)). Tot slot zij nog vermeld dat een dergelijke massale sterfte ook is opgetreden in de winter 1921/22. (Ardea, 1922, p. 92). Toen ontving de praeparateur W. Engels te Zwolle tussen 11 Maart en 8 April ongeveer honderd Kerkuilen ter praeparatie.

De heer W. Thönnen (Bern) deelde mij nog begin Juli mede, dat er een soortgelijke sterfte onder de Uilen was opgetreden in de winter van 1947-1948 in Zwitserland, die scheen gepaard te gaan met zeer afwijkende trekrichtingen. Helaas zijn verdere gegevens mij nog niet bekend geworden.

Al met al blijft de oorzaak van deze massale sterfgevallen tot nu toe onbekend. Vooral ook met het oog op een mogelijke periodiciteit in (onbewezen, maar niet uitgesloten) samenhang met de 3- of 4-jarige veldmuizen-cycli, is het zeker gewenst dat in de toekomst aan eventuele massale Uilen-sterfgevallen meer aandacht wordt besteed.

Samenvatting.

1. In de winters van 1921/1922, 1934/1935, 1944/1945 en 1947/1948 werd in Nederland een grote sterfte onder Strigidae geconstateerd.
2. Vooral Kerkuilen (*Tyto alba* (Scopoli)) werden vaak het slachtoffer.
3. De oorzaak van de sterfte is tot nu toe onbekend.
4. Het is echter waarschijnlijk dat coccidiën, met name *Isospora buteonis*, Henry 1932, in de hier beschreven gevallen uit de winter 1947/1948, de sterfte hebben veroorzaakt.
5. In 1934/1935 en 1944/1945 bevonden zich onder de slachtoffers drie Kerkuilen uit Oldenburg (Duitsland).
6. Het ligt voor de hand dat ook in 1921/1922 en 1947/1948 de gestorven Uilen althans ten dele van buitenlandse origine waren.
7. Ook in Zwitserland zijn in de winter 1947/1948 veel Uilen gestorven.
8. Het verdient aanbeveling eventuele epidemieën onder Uilen in de toekomst nauwkeurig te beschrijven.
9. Een samenhang met veldmuizen-ziekten schijnt m.i. niet geheel uitgesloten te zijn.

Geciteerde literatuur.

- Kate, C. G. B. ten (1935): Uilen-invasie en uilen-sterfte, winter 1934/1935. *Orgaan Cl. Ned. Vogelk.* 7, p. 172—182.
- (1946): Uilen-invasie en uilensterfte, winter 1944/45, bij Kampen, Limosa, 13, p. 88.
- (1947): Terugvondsten van in het buitenland geringde vogels, 20. Limosa, 20, p. 182.
- Kluyver, H. N. (1937): Over het gevaar van het gebruik van giftige middelen in land- en tuinbouw voor wild- en vogelstand. *Tijdschr. over Plantenziekten.* 43, p. 293—303.
- Niethammer, G. (1938): *Handbuch der deutschen Vogelkunde*, II, p. 125. Leipzig.
- Redactie Ardea (1922): Korte Mededeling, onder Kerkuil (*Strix flammea* L.) *Ardea*, 11, p. 92.
- Ijsseling, M. A. en Scheygrond, A. (1943): De zoogdieren van Nederland. Zutphen. p. 266.
- Ijzendoorn, A. L. J. van (1948): Broedvogels van de Wieringermeer in 1947. *Limosa*, 21, p. 41—69.

Summary: Mortality among Barn-Owls.

In the months of January to April 1948 some twenty Barn-Owls (*Tyto alba*

(*Scopoli*) were stuffed by a local taxidermist. All these Owls were found dead or nearly so, in the Wieringermeerpolder or in the adjacent areas. They showed to be seriously stricken with some unknown disease. Often the birds would sit in full day-light on some farm-implement in a barn, where they could quite easily be taken or killed. Others were found dead in a well or in some other place. All the birds proved to be very thin and skinny. Their abdominal skins showed a greenish or blackish discoloration and their intestines were often more or less decayed, blackish, or dried up.

Two of these Owls were sent to the Institute for Parasitical and Infective Diseases at Utrecht. There Coccidiida were found to be present, of the species: *Isospora buteonis*, H e n r y 1932. It is not quite certain, however, whether these Protozoa have been the cause of the mortality, as the voles (*Microtus a. arvalis* (Pallas)) in this region have been combated with thallium-preparations. These poisoned voles may have been eaten by the Owls, thus causing their death. Hooded Crows (*Corvus cornix*), however, who also devour many voles in this polder, appeared to be unaffected, so this supposition is not so well founded in my opinion.

A far greater mortality among many Strigidae occurred in the Netherlands in the winter 1934—1935 (see: T e n K a t e 1935)). Then at least 300 casualties were reported over a large area. The symptoms of the disease appear to be exactly the same.

Other winters that have been periods of great mortality among Owls in Holland are those of 1921/1922 and 1944/1945. In the winter of 1921/1922 there was a report of one taxidermist who received about 100 Barn-Owls. In the winter of 1944/1945 at least 36 Barn-Owls, 6 Short-eared Owls and 3 Long-eared Owls were killed off in a rather small area.

In the winters of 1934/1935 and 1944/1945 three of the victims were banded and proved to originate from Oldenburg (Germany).

Mr W. T h ö n e n (Bern) told me in July 1948 that there seemed to have been a similar disease among Owls in the winter of 1947—1948 in Switzerland, which seemed to have been attended with quite strange migrations. Alas, further details are lacking up to now.

Hoorn, 24 October 1948.

Oölogische en nidologische mededelingen, 1948

door

W. Ph. J. HELLEBREKERS

Fringilla coelebs L. — V i n k.

Op 26 April vond mijn zoon bij Otterlo een 5-legsel, waarvan de eieren volkomen op die van een goudvink geleken. Hij heeft de vogel gezien, terwijl ook het nest typisch voor *coelebs* was. Variaties in de richting van Goudvink-eieren zijn bekend.

Op 19 Mei bij Gulpen een 5-legsel van zeer ronde eieren, blauw ongevekt. Gemiddelde maat 18.2×15.7 (W. H.).

Bij Valkenheide (Leersum) vond ik een nest van een vink op een cementen balk, wel in een rechthoekige inkeping, doch verder alle steun van takjes of bladeren ontberend (J. B o u m a). [Voor een Vliegenvanger niet abnormaal, doch voor een Vink wel een uitzonderlijke plaats (W. H.).]

Parus m. major L. — K o o l m e e s.

Op 7 Februari werd in een schuurtje onder Baarlo (Hoenderloo, G.) reeds een nest met 5 eieren gevonden. Door het weghalen van blokken brandhout, waar-tussen het zich bevond, werd het helaas verstoord. Alle eieren braken, doch ik